

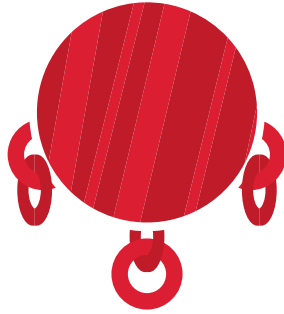

KULTUR – SÁPMI

KULTTUURISAAMEN AJATUSHAUTOMON RAPORTTI 2021–2022

Saamelainen kulttuuriala tänään ja ajatuksia
itsemääräämisoikeuden vahvistumisesta
saamelaistaiteen ja -kulttuurin saralla

Sunna Kittin kuva Saamenmaasta. Kuva on saanut inspiraationsa Keivselien
(Hans Ragnar Mathisen) Saamenmaan kartasta "Sámisat 01079"

"Me Ajatushautomossa haluamme kiittää esivanhempiamme, kun olemme saaneet lahjaksi tämän arvokkaan perinnön, joka on kulkenut sukupolvelta toiselle tuhansia vuosia Saamenmaalla.

Kiitämme esivanhempiamme viisaudesta, taidoista ja tiedoista, joiden ansiosta voimme yhä tänä päivänä elää ja pärjätä.

Kiitos hyvistä keksinnöistä, joiden ansiosta pärjäämme arktisten talvien yli, joiuista, muisteluksista, tarinoista, käsityötaidosta ja terveellisistä ruoista ja erityisesti taidosta elää yhdessä maamme kanssa. Me teemme töitä sen eteen, että meidän lapsillamme ja tulevilla sukupolvilla olisi mahdollisuus jatkaa perintöämme ja elää Saamenmaalla saamelaisena.

Me saamelaiset olemme yksi kansa, eikä valtioiden rajojen tule estää yhteenkuuluvuuttamme."

SISÄLTÖ

1. KULTTUURISAAMEN AJATUSHAUTOMO	1
1.1 Perustaminen ja mandaatti	1
1.2 Ajatushautomon työn organisointi	1
1.3 Lautakunnan kokoonpano ja jäsenet	2
2. MÄÄRITTELYVOIMA	3
2.1 Taide ja kulttuuri meidän näkökulmastamme	3
2.2 Erityinen saamelaiskenttä	4
2.3 Saamelaistaiteen ja -kulttuurin ymmärtämisen lähtökohdat	5
3. MARKKINAT, VÄÄRINKÄYTTÖ JA MAHDOLLISUUDET	6
3.1 Lisääntynyt kiinnostus ja kysyntä	6
3.2 Saamelaismarkkinat	6
3.3 Appropriaatio ja väärinkäyttö	7
4. TUKIJÄRJESTELMÄT JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	8
5. YHTEENVETO	10
LIITTEET: KONKREETTISET ESITYKSET	12, 13
1. Saamelaiskäräjät nimeää yhteistyöryhmän, jonka tavoitteena on vahvistaa Kulttuurisaamea yhtenäisenä kulttuuripoliittisena alana yli valtioiden rajojen.	
2. Saamelaisen kulttuuripolitiikan yhteistyön pohjoismainen rahoitus.	
3. Perustetaan saamelaistaiteen ja kulttuurin alalle yleissaamelainen tukijärjestelmä.	
4. Rajat ylittävä soveltaminen institutionaalisella kentällä.	
5. Kansallisissa tukijärjestelmissä tulee tunnustaa ja tukea koko saamelaistaiteen ja -kulttuurin alaa.	
6. Tietovajeiden täyttäminen.	
7. Kansallisten instituutioiden vastualueet.	
8. Enemmän ammatillista osaamista saamelaisalalla.	
9. Kansalliset elokuvajärjestelmät noudattavat ”Pathfinderiä”.	
10. Poliittinen priorisointi saamelaisten yhteisen kulttuuriomaisuuden suojelemiseksi.	

1. KULTTUURISAAMEN AJATUSHAUTOMO

1.1 Perustaminen ja mandaatti

Saamelaisneuvosto perusti keväällä 2020 pan-saamelaisen "Kulttuurisaamen Ajatushautomon". Yksittäiset saamelaistaiteilijat, kulttuurialan toimijat, festivaalit ja kulttuuri-instituutiot kutsuttiin kuvailemaan saamelaisen toimialan nykyistä tilannetta ja muodostamaan uusia ajatuksia ja ideoita kestäväälle saamelaistaide- ja kulttuurikentälle kymmenen vuoden päähän.

Covid-19-pandemian aikana heräsi tarve nostaa esiin saamelaistaiteen ja -kulttuurialan erityislaatuista tilannetta ja tarpeita. Vaikka rajojen sulut vaikuttivat taide- ja kulttuurialaan maailmanlaajuisesti, suljetuista valtioiden rajoista tuli myös yksi pääsyy sille, että saamelaistaiteilijat, kulttuurialan toimijat, festivaalit ja kulttuuri-instituutiot menettivät tulopohjaansa ja vaikutusalueitaan (Kultur-Sápmi i tider med COVID-19, SR 2021 (Kultur-Sápmi Covid-19 aikana, SN 2021)).

Covid-19-pandemia vaikutti saamelaiseen toimialaan eri tavalla kuin kansalliseen alaan. Tämän vuoksi syntyi tarve lisätä tietoa saamelaisen taide- ja kulttuurialan ekosysteemistä ja pohtia saamelaisen toimialan kehittämisen edellytyksiä ja kansallisten vaikuttamisvälineiden merkitystä.

Kiinnostus saamelaistaiteeseen ja kulttuuriin on kansainvälisesti lisääntymään päin. Saamelainen nykyaide, elokuva, musiikki ja erityisesti design, kokevat markkinoilla maailmanlaajuisesti suurta ja lisääntyntä kiinnostusta. Rajat ylittävän pohjoismaisen vaikutusalueen, vahvojen kansainvälisten alkuperäiskansaverkostojen ja suuren kansainvälisen kysynnän vuoksi monien eri seikkojen tulisi tukea saamelaisia luovia aloja ja kestäväää kehitystä. Suuret kehitysmahdollisuudet ovat kuitenkin yhä suuri ja koskematon potentiaali. Mikä estää kehitystä ja miten voimme saavuttaa saamelaistaiteen ja -kulttuurin kaikki mahdollisuudet? Mitä on kestävä kehitys saamelaisnäkökulmasta? Entä taiteellinen vapaus Saamenmaalla?

Ajatushautomon tilannekatsauksen ja esitysten päätavoitteena on edistää saamelaisten itsemääräämisoikeuden ja taiteellisen vapauden vahvistumista saamelaistaiteen ja -kulttuurin saralla. Ajatushautomo toivoo, että tämä raportti opastaa sekä Saamenmaata että eri kansallisvaltioita saamelaiskulttuuripolitiikan tulevaisuuden kehittämisessä.

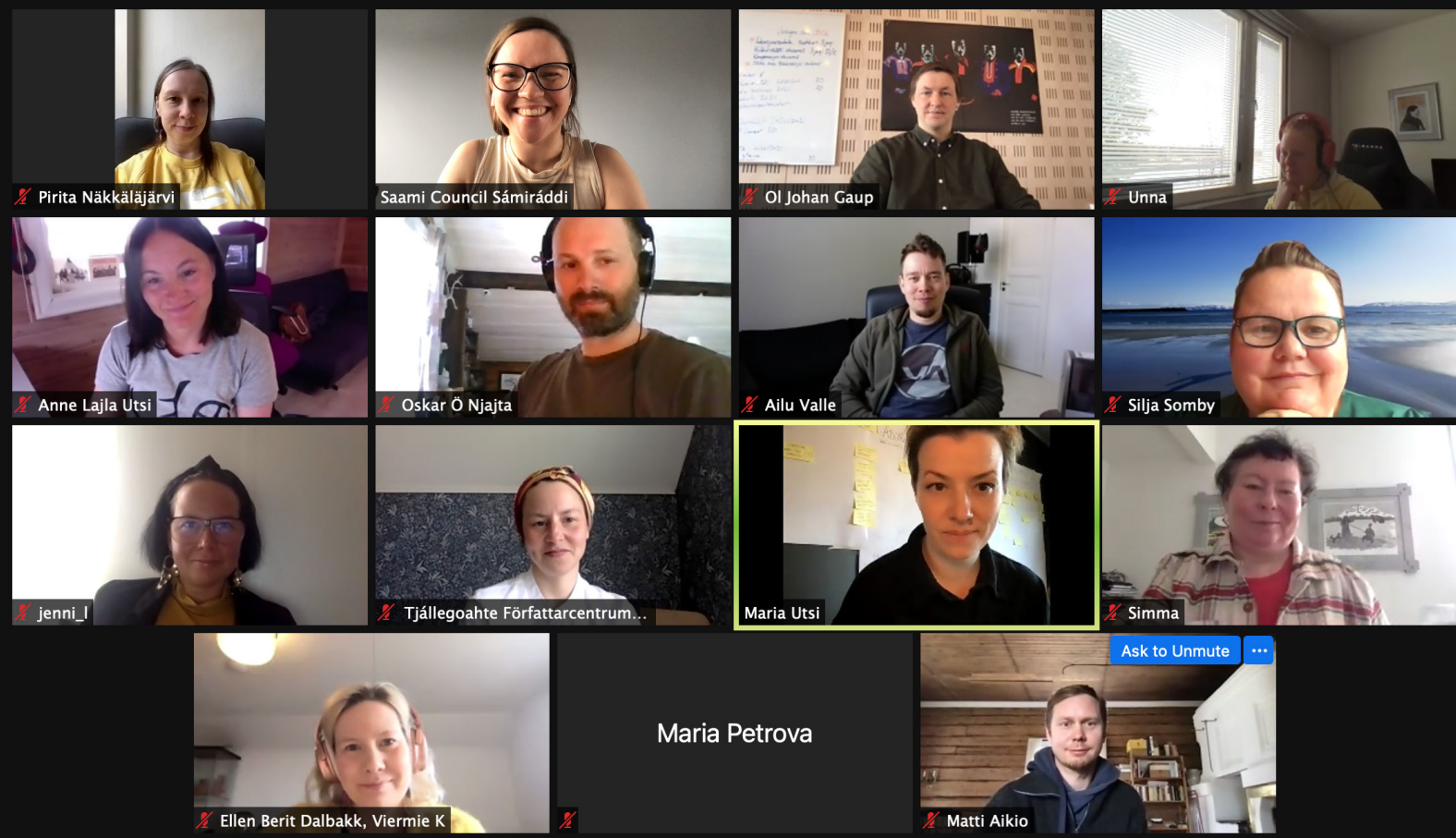
Norjanpuolen Saamelaiskäräjät on tukenut Ajatushautomon työskentelyä.

1.2 Ajatushautomon työn organisointi

Ajatushautomon toimintaa on organisoinut Saamelaisneuvoston kulttuuriosaston johtaja, Christina Hætta. Toimitusryhmässä ovat olleet myös Jenni Laiti, Ol Johan Gaup ja Maria Utsi. Ajatushautomon ensimmäinen kokous oli syyskuussa 2020. Digitaalisia kokouksia pidettiin vuoden aikana yhteensä neljä. Kokouksissa käsiteltiin erilaisia aiheita, kuten tukijärjestelmät, taiteellinen vapaus, määrittelyvoima, laatu ja merkityksellisyys. Ajatushautomo kutsui myös vieraita kokouksiinsa. Sekä taiteen tutkimushanke "OKTA" ja saamelaisinstituutioiden verkosto "Viermie-k" vierailivat kokouksissa. Ajatushautomon viimeinen kokous pidettiin 27.9.2021.

Covid-19-pandemia on vaikuttanut Ajatushautomon työskentelyyn ja kehittämiseen estämällä muun muassa fyysiset tapaamiset. Koska kokouksissa tarvittiin tulkkausta, digitaalinen formaatti koettiin haastavaksi avoimen keskustelun ja luovan ajattelun kannalta. Siitä huolimatta Ajatushautomo onnistui luomaan tilan laajoille keskusteluille ja muodostamaan erityisen pan-saamelaisen kehitysforumin.

Saamelaistaiteen ja -kulttuurin parissa päivittäin työskentelevät Ajatushautomon jäsenet kokivat jokainen koventuneen työtilanteen Covid-19-pandemian aikana. Saamelaisneuvosto haluaa kehua ja kiittää Ajatushautomon jäseniä siitä, että he pystyivät priorisoimaan Ajatushautomon tärkeää työtä haastavana ajanjaksona.

1.3 Lautakunnan kokoonpano ja jäsenet

Saamelaisneuvosto halusi Ajatushautomon asettamisessa huomioida koko saamelaistaiteen ja -kulttuurin kentän edustuksen. Kokoonpanossa otettiin huomioon niin maantieteellisyys, sukupuoli kuin osaamisalue.

- Anne Lajla Utsi, Kansainvälisen saamelaiselokuvainstituutin johtaja, Kautokeino
- Áilu Valle, artisti, Kaamasmukka/ Ivalo
- Dávvet Bruun-Solbakk, journalisti/opiskelija, Tana
- Jenni Laiti, taiteilija, Inari / Jåhkkámåhkke
- Lea Simma, Tjállegoahte - Författarcentrum Sápmi, Jåhkkámåhkke
- Maria Utsi, kulttuurialan toimija ja konsulentti, Tromssa
- Milana Sapelnikova, käsityöntekijä, Luujärvi
- Niillas Somby, Saamen taideneuvosto, Sirma
- Nils-Johan Labba, käsityöntekijä, Jokkmokk
- Oskar Östergren Njajta, elokuvantekijä/Project manager, Deardna
- Ol Johan Gaup, Kautokeinin pääsiäisfestivaalien tuottaja ja levy-yhtiö DAT o.s. musiikkivastaava, Kautokeino
- Patricia Fjellgren, Elokuvantekijä ja kielityöntekijä, Staare
- Pirita Näkkäläjärvi, Suomenpuolen Saamelaiskäräjien kulttuurilautakunnan puheenjohtaja, Inari
- Siljá Somby, elokuvantekijä ja neuvonantaja Norjan Saamelaiskäräjillä, Unjárga

2. MÄÄRITTELYVOIMA

Jokaisella kansalla on oikeus omistaa ja kertoa oma historiansa. On kuitenkin selvää, että kapea näkökulma on ominaista pohjoismaiselle taidekanonille. Saamelainen taideala on ollut vähäisesti edustettuna kansallisessa historiassa, ja se mitä nykyään pidetään keskeisenä saamelaistaitena, on ollut näkymätöntä kansallisissa instituuteissa (Utredning om samisk kunst og kultur på arenaer i Norge, KUD 2018 (Saamelaistaide ja kulttuuri Norjan areenoilla - selvitys KUD 2018)). Viime vuosina saamelaistaide on saanut osakseen kansainvälistä ja maanlaajuista kiinnostusta, mikä on lisännyt saamelaistaitteen näkyvyyttä ja edustusta. Saman aikaan valta-yhteys ei ole juurikaan muuttunut enemmistön ja saamelaistaitteen välillä, eikä tunnistamisen, esiin nostamisen ja merkityksellisuuden lähtökohdat ole liikahtaneet.

Vapaan ja vahvan yhteiskunnallisen aseman perusedellytys on, että saa itse määrittellä mikä on tärkeää ja merkityksellistä. Marginaali näkökulma kuitenkin harvoin, jos milloinkaan, saavuttaa näkyvyyttä tai tukea. Saamelaistaitteessa, kuten saamelaisessa yhteiskuntaelämässä ylipäättään, tuntuu olevan hankala saada tukea enemmistön määrittelemään kokonaiseen narratiiviin, muihin todellisuuden kuvauksiin ja totuuksiin kansallisissa diskursseissa. Tällä tavoin saamelaisten äänet ja käytänteet tulevat riippuvaisiksi siitä, että ne sisällytetään kehyksiin ja ehtoihin, joita he eivät ole itse saaneet määrittellä. Täytyy siis löytää oma paikkansa keskustelussa, joka ei välttämättä heijastele niitä asioita, joita itse pitää tärkeimpinä ja ajankohtaisimpina. Useasti osana monimuotoista uurastamista, jonka tarkoituksena on vastata aiemmin määriteltäviin poliittisiin tavoitteisiin. Tämän kaltainen osallistamis- ja monimuotoisuusstrategia ei luo todellista vallansiirtoa, vaan auttaa vahvistamaan yhä enemmän määrittelyvoimaa. Keskustelu, diskurssi ja sitä kautta toimintamahdollisuudet määrittävät enemmistön tarpeiden, todellisuuden ja elämäntapojen pohjalta. Ajatushautomon perusreflektio on siis ollut se, että mitä tulee kysyä haastakseen kansallisten taidealojen relevanssin, hyväksymisen ja näkyvyyden perusrakenteet.

Taide on, ja on aina ollut, keskiössä saamelaisyhteisössä. Menneen ja tulevan välissä se heijastaa ja taivuttaa sekä perinteitä että historiaa, ollen samalla läheinen ja konkreettinen osa nykyajan yhteiskuntatoimintaa ja todellisuutta. Saamelaistaitteen tulee olla osa kansallisvaltioiden itseymmärrystä, ja ne tulee vapauttaa oman todellisuuden ja käytännön pohjalta. Tämä tarkoittaa sitä, että saamelaistaitteen ja -kulttuurialan edistämisen lähtökohdat tulee rakentaa niiden omien reflektioiden ja tarpeiden mu-

kaisesti, eikä niitä tule sovittaa enemmistön mittoihin ja rakenteisiin. Ajatushautomon päätavoitteena on ollut tuoda esiin, miten tämä voitaisiin ja miten se tulisi tehdä.

2.1 Taide ja kulttuuri meidän näkökulmastamme

Tässä luvussa Ajatushautomo haluaa määrittellä taiteen ja kulttuurin meidän näkökulmastamme, jolloin tuntuu luontevalta katsahtaa taiteilija Nils-Aslak Valkeapäähän (1943–2001). Valkeapää piti omana aikanaan tärkeänä välittää eteenpäin saamelaistaitteen ja -kulttuurin erityispiirteitä. Hän puhui useasti siitä, että saamelaistaiteilijat ylittävät luonnollisesti eri taiteenlajeja omassa työssään, ja että saamelainen elintapa itsessään oli ja on taidetta.

Saamelainen elämäntapa, työt ja luovat tavat ovat aina olleet yhteydessä toisiinsa. Ne tulee myös nähdä ja ymmärtää holistisesti. Luovat tavat, käsityö ja taide eivät ole olleet erillisiä toimintoja, vaan osa elämää ja kulttuuritoimintaa. Esimerkiksi eläimen teurastuksessa koko ruho hyödynnetään. Ruhosta tulee ruokaa, lämpimiä vaatteita, vyönnappeja, veitsiä tai jotain abstraktia ja kaunista.

Valkeapää kirjoitti vuonna 1983 kirjan «Greetings from Lapland», jossa hän selostaa:

“Taide erillisenä ilmiönä on saamelaisille vieras. Tämän seurauksena taiteilijat ammattiryhmänä ovat myös modernin yhteisön tuotoksia, aikamme hullun kiireen seurauksena. Saamelaisen elämäntavan kautta elämän jokaisesta hetkestä tulee taiteellinen kokemus. Veitsellä veistäminen, värikkäät vaatteet ja vyö, lakki ja hivi, valkeat nutukkaat lumessa, eikös se ole tanssia, vaikka askeleet ovatkin välillä epätasaisia? Eikö ole kaunista, kun ihmiset istuvat lumella, sytyttävät tulen ja kokoontuvat sen äärelle?”

Perinteisesti saamelaisilla ei ole ollut käsitteitä taiteelle ja taiteilijoille. Sanat ”taide” ja ”taiteilija” ovat modernina aikana käännetty saamen kielelle, ja niitä käytetään nykyään puhuttaessa taiteista tai taiteilijoista. Saamelainen työskentelytapa ei ole kuitenkaan muuttunut. Kaikki tulee yhä nähdä ja ymmärtää holistisesti. Saamelaistaidetta, -kulttuuria ja -käsitteitä ei voi siis määrittellä tiettyjen käsitteiden ja karsinoiden sisällä, sillä ne ovat osa alati liikkuvaa kokonaisuutta ja elävää kulttuuria.

Myös Saamelaisneuvosto toteaa Sámi Duodji -sertifiointimerkistä vuoden 2016 raportissaan näin:

”Saamelaiskäsityöllä voi olla monta merkitystä eri konteksteissa. Käsityöllä on sosiaalinen, psykologinen ja ekonominen merkitys, ja ne liittyvät usein toisiinsa. Saamelaiskäsityön käsite ymmärretään niin eri tavoin saamelaiskulttuurissa, minkä vuoksi on mahdotonta määritellä sille varmaa ja ehdotonta määritelmää.

Kulttuurin käsite määritellään saamelaisesta näkökulmasta laajasti ja se sisältää myös elämän aineellisen toimeentulon - juuri siksi, että luovat työskentelytavat ovat niin kietoutuneita saamelaiseen elämäntapaan, yhteyksiin maihin ja vesiin, toimeentuloon, kulttuuriperintöön, perinnetietoon, kieleen ja perinteisiin töihin. Saamelaisilla kulttuuri-alan toimijoilla ja taiteilijoilla on täten tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä: suojella ja välittää luovia työskentelytapoja, perinnetietoa ja kieltä.

Suurta osaa saamelaiselinkeinoista voidaan pitää kulttuuri- tai luovana elinkeinona, koska suurin osa saamelaiselinkeinoista perustuu saamelaiskulttuuriin holistisen lähestymistavan kautta. Täten myös luovat elinkeinot ovat nousseet yhdeksi saamelaisyhteiskunnan pääelinkeinoksi. Lisäksi saamelaisella kulttuurialalla on yrityksiä ihmislukuun nähden enemmän kuin muualla Pohjoismaissa.

Saamelaiset luovat käytänteet ja elinkeinot perustuvat myös holistiseen, usein luonteeltaan kestävään lähestymistapaan. Nämä periaatteet pohjautuvat siihen, että koskaan ei saa ottaa enempää kuin tarvitsee, ja aina tulee huolehtia, että myös tuleville sukupolville jää.

„..kaikki mitä me teemme, me teemme myös tuleville sukupolville, jotta heillä olisi mahdollisuus elää Saamenmaassa ja saamelaisena. Meidän taiteemme ja kulttuurimme lähtökohdانا on seitsemän sukupolvea tästä eteenpäin”

JENNI LAITI, TAITEILIJÄ, AJATUSHAUTOMON JÄSEN

2.2 Erityinen saamelaiskenttä

Saamenmaa on rajat ylittävä kansanryhmä neljässä kansallisvaltiossa: Suomessa, Norjassa, Venäjällä ja Ruotsissa. Saamelaiset kulkevat, työskentelevät ja elävät valtioiden rajojen yli ja pitävät itseään yhtenä kansana ja kansanryhmänä.

”Me olemme saamelaisia ja haluamme olla saamelaisia, emme sen enempää tai vähempää kuin muutkaan kansat maailmassa. Me olemme yksi kansa, meillä on omat asuinalueemme, oma kieleemme ja oma kulttuurinen ja yhteiskunnallinen rakenteemme. Olemme aikojen saatossa hankkineet toimeentulon ja eläneet Saamenmaalla, ja meillä on kulttuuri, jota me haluamme edistää ja elää.”

SAAMELAISTEN KULTTUURIPOLIITTINEN OHJELMA, SAAMELAISTEN 7. KONFERENSSI, 1971

Kuten saamen kansa, myös saamelainen taide- ja kulttuuriala ylittää neljän valtion rajat, ja sitä kautta vahvistaa saamelaisten yhteenkuuluvuutta ja identiteettiä. Alalla on luonnollista työskennellä rajojen ja lajien yli, mikä näkyy esimerkiksi saamelaisfestivaaleissa, teatteriesityksissä, bändien kokoonpanoissa, taideprojekteissa, elokuvatuotannossa, kirjallisuusjulkaisuissa ja muissa saamelaisitaiteen ja -kulttuurin ohjelmissa. Saamelaisfestivaaleilla voi kohdata ihmisiä ympäri Saamenmaata ja taiteilijoita ympäri maailmaa, sillä saamelaisitaiteilijat työskentelevät myös muiden maailmanlaajuisten alkuperäiskansaverkostojen kanssa.

”Se ei ole vain se, että me ylitämme rajat. Minä uskon, että saamelaiskulttuurissa on luonnollista kulkea jatkuvasti, emmekä me pelkää välimatkoja. Me olemme jatkuvassa yhteydessä toisiimme, ja se ylittää rajat ja yltää laajalle. Siltä kannalta me eroamme valtaväestön kulttuurista. Me olemme alituiseen kulkemassa ja meidän karttamme on luonto ja heidän karttansa on peitetty rajoilla.”

PATRICIA FJELLGREN, AJATUSHAUTOMON JÄSEN, ELOKUVANTEKIJÄ JA KIELITYÖNTEKIJÄ

UBMEJEN BIEJVIEH

SAMISKA VECKAN I UMEÅ 2-10 MARS 2019

Stjärnskottet ISÅK
Kulturpolitiskt toppmöte
Jubileumskonsert 20 år
Jojk och musik
Föreläsningar
Utställningar
Barnaktiviteter
Litteratur
Teater, film och mera

www.samiskaveckan.se

EAMIÁLBMOGIID MUSIHKKAFESTIVALA
MUSIC FESTIVAL OF INDIGENOUS PEOPLE
16.-17.8.2019 AANAAR ANÁR AANAR INARI

IJAHS IDJA

NIGHTLESS NIGHT

IJAHSIDJA.FI
@IJAHSIDJAOFFICIAL

MARI BOINE
ISÁK // NIKO VALKEAPÄÄ // SANČUARI
KATARINA BARRUK // AYDAR CHURUPOV
ANNA MOROTTAJA // ARTICLE 3

INGER-MARI AIKIO // ØYSTEIN NILSEN // ANNA KÁISA PARTAPUOLI // NILS-HEIKKI PALTO
PETRA BIREY MAGGA-VARS // ANNA-REETTA NIEMELÄ // MATIAS NIEMELÄ
ANNA NÄKKÄLÄJÄRVI-LÄNSMAN // JANNE LAPPALAINEN

RIDDU RIDDU 2017

12.-16. JULI // SUOIDNEMÁNU 12.-16. B.

INTERNATIONAL URFILM FESTIVAL // HUKKADASKASÁS ÁLGOÁLBMOTFESTIVALA // INTERNATIONAL INDIGENOUS FESTIVAL // GAUVIENA SUOHKAN // KÁRJEHO KOMMUNE

ANGEL HAZE // DAGNY // METTE HENRIETTE
// AILU VALLE FEAT. ELLE MÁRJÁ // RADIK TYULYUSH & THE CHALAMA PROJECT // OKA //
ÁGY // INDIAN AGENT // BOKOKO NA BISO // JOHAN ANDERS BÆR & DRONEFOLKET // ISÁK
// ONDT BLOD // ANNA-KATRI HELANDER // ALASKA NATIVES // VEIVISEREN // PLUPP //
RIDDU SESSIONS: INGA-WIKTORIA PÁVE & ANDERS SUNNNA

[WWW.RIDDU.NO](http://www.riddu.no)

(Festivaalijulistheet: Riddu Riddu (NO), Ijahis Idja (FI) ja Ubmejen Biejviej (SE) ovat saamelaisfestivaaleja, joihin kutsutaan artisteja ympäri Saamenmaata.

Siitä on kulunut jo 50–60 vuotta aikaa, kun modernin saamelaismusiikin historia alkoi. Silloin myös järjestettiin ensimmäistä kertaa Pääsiäisfestivaalit Kautokeinosssa. Tuolloin saattoi kokea Nils-Aslak Valkeapään lavalla yhdessä muiden joikaajien kanssa pitkin Saamenmaata. Hänen kanssaan joikaamassa olivat muun muassa Iggá Juuso, Jaakko Gauriloff, Åsa Blind ja Ellen-Anne Buljo. Valkeapää julkaisi myös monta joiku- ja musiikkilevyä, usein yhdessä muiden artistien kanssa ympäri Saamenmaata.

Vaikka joessa on virrannut paljon vettä sen jälkeen, jotain on yhä säilynyt: Saamelainen taide- ja kulttuuriala tekee yhä yhteistyötä rajojen yli. Tämä on pohja alan ymmärtämiselle ja kehittämiselle.

”Usein sanotaan, että saamelainen musiikkikenttä on hyvin kapea ja pieni, mutta saamelainen musiikkikenttä tulee nähdä holistisesti Saamenmaalla, yli valtioiden rajojen. Siellä saamelaismusiikki kukkii monenlaisissa genreissä ja yhteistyömuodoissa.”

CHRISTINA HÆTTA, SAAMELAISNEUVOSTON
KULTTUURIOSASTON JOHTAJA

2.3 Saamelaisaiteen ja -kulttuurin ymmärtämisen lähtökohdat

Ajatushautomo toteaa, että kolme seuraavaa edellytystä ovat tärkeitä ymmärtämisen ja tunnistamisen kannalta. Edellytyksiä on tärkeä toteuttaa muodostettaessa saamelaisalan kestävä poliittikka ja vaikuttamisvälineitä.

- Saamelaisaiteen ja kulttuurialaa pidetään neljän valtion rajat ylittävänä kenttänä. Saamelaiskulttuurialan toimijat ja taiteilijat työskentelevät luonnollisesti näiden valtioiden rajojen yli.
- Saamelainen taide, käsityö ja luovat käytänteet tulisi ymmärtää genret ylittävänä luovana toimintana, joka on vahvasti sidoksissa elämään ja tästä syystä muuttuu jatkuvasti.
- Saamelaisaiteiden ja luovien käytänteiden ovat yleensä luonnostaan kestäviä ja niiden perusperiaate on välittää kulttuuriperinnettä ja maata tuleville sukupolville.

3. MARKKINAT, VÄÄRINKÄYTTÖ JA MAHDOLLISUUDET

3.1 Lisääntynyt kiinnostus ja kysyntä

Tällä hetkellä kansainvälisellä tasolla on suuri kiinnostus saamelaistaiteita ja -kulttuuria kohtaan. Viime vuosina saamelaiskirjallisuutta on palkittu monella saralla. Saamelainen nykytaide, elokuva, musiikki ja muotoilu ovat kohdanneet kansainvälisesti suurta ja lisääntyvää mielenkiintoa.

Saamelaiskirjailijoiden keskus, Tjállegoahte, on raportoinut valtaväestön kasvavasta kysynnästä saamelaiskirjallisuutta kohtaan ja useat kansalliset instituutiot ovat julkaisseet saamelaista kirjallisuutta. Vuonna 2022 koko pohjoismainen paviljonki on varattu saamelastaiteen edistämiseen ja välittämiseen Venetsia-biennaalissa. Lisäksi saamelainen elokuva-ala kehittyy ja kohtaa suurempaa kiinnostusta Pohjoismaissa ja kansainvälisillä markkinoilla. Dáiddadállu, Saamelainen taiteilijakollektiivi Kautokeinosssa, ja Office for Contemporary art Norway (OCA) ovat myös raportoineet yhä useampien kyselevän saamelastaidetta, saamelaisia taideammattillisia asiantuntijapalveluita, kuraattoreita ja taidehistorioitsijoita, jotka tuntevat saamelastaiteen ja yhteiskuntakontekstin.

Toinen esimerkki lisääntyvästä mielenkiinnosta on Walt Disney Animation Studios yleisömenestys "Frozen" (2013). Elokuva sai inspiraationsa saamelastaiteesta ja -kulttuurista ja se sai kaksi Oscar-palkintoa. Elokuvaa näytettiin ympäri maailmaa 1,28 miljardin dollarin edestä. Saamelaissäveltäjän ja taiteilijan, Frode Fjellheimin, joikuun pohjautuva sävellys Vuelie oli Frozen-elokuvan avausmusiikki ja sitä käytettiin myös jatko-osassa Jikrjon 2, jonka sisällön luomisessa Walt Disney Animation Studios teki yhteistyötä myös saamelaisasiantuntijaryhmän kanssa. Menestykset ovat osoittaneet, että myös valtaväestö on kiinnostunut saamelaistarinoista, ja että ne ovat tärkeitä maailmanlaajuisesti.

Jotta saamelaiskenttä pystyisi itse vastaamaan tähän suureen kiinnostukseen, infrastruktuuria tulee vahvistaa saamelaisten oppilaitosten kautta, lisäämällä saamelaisrahoitusta sekä strategisen yhteistyön ammattiosaamista ja lisäämällä verkostoja asiaankuuluvilla pohjoismaisilla kentillä. Tavoitteena tulee olla saamelaisten itsemääräämisoikeuden vahvistaminen kaikilla tasoilla, myös kansainvälisesti.

3.2 Saamelaismarkkinat

Kansallisvaltiot tunnistavat usein oman valtionsa rajojen sisäpuolella olevat saamelaismarkkinat. Tästä syystä saamelaismarkkinat koetaan kapeiksi.

Saamelaiskentän markkinat vaativat, että ne pääsevät toimimaan ympäri Saamenmaan, yli Pohjoismaiden ja Venäjällä. Ylikansallisen tavan ja kansainvälisten alkuperäiskansaverkostojen vuoksi tuleekin turvautua myös helpommin kansainvälisille markkinoille. Meillä on useita esimerkkejä siitä, että saamelaisartistit ja -taiteilijat saavuttavat ensiksi kansainväliset markkinat, minkä jälkeen kansallinen mielenkiinto alkaa vasta heräillä.

Rajat ylittävä työskentelytapa on kulttuurielinkeinojemme vahvuus. Se toimii laajalla alalla ja erilaisten kohderyhmien kanssa: saamen kansa, muut alkuperäiskansat, kotimaiset ja kansainväliset markkinat.

Covid-19-pandemian aikana valtioiden rajojen sulku oli pääsyy saamelaiskentän tulojen menetykselle (Kultur-Sápmi i tider med COVID-19, SR 2021 (Kulttuurisaame Covid-19 aikana). Tämä osoittaa kansainvälisten saamelaismarkkinoiden merkityksen. Venäjän puolella koetaan, että markkinat ovat erittäin uhattuina suljettujen rajojen vuoksi, mikä vaikuttaa myös nuorten saamelaisten intoon oppia käsitöitä ja toimia kulttuurin saralla.

Vaikka markkinoilla on laaja vaikutusalue, koetaan silti että markkinapotentiaalia ei ole täysin saavutettu erityisesti erilaisten rajaesteiden, kuten tullin, arvonlisäveron ja liikkuvuutta edistävien tukijärjestelmien puutteen vuoksi. Haastavaksi ja kalliiksi koetaan esimerkiksi matkustaminen rajojen yli teatteri- ja lavataidetuotannon kanssa, tuotteiden myyminen rajojen yli, osallistuminen markkinoille toisella puolella rajaa ja niin edelleen. Tästä syystä Ajatushautomo esittää asetettavan kauppasopimuksen, joka antaa kaikille saamelaiskulttuurielinkeinoille mahdollisuuden myydä omia palveluitaan ja tuotteitaan ilmaiseksi yli rajan.

3.3 Appropriaatio ja väärinkäyttö

Saamelaiskäsityön, muistelusten, joikujen ja muun kulttuuriomaisuuden väärinkäyttö, luvaton käyttö ja appropriaatio ovat yhä suuri ja lisääntyvä haaste koko Saamenmaalla Saamelaiskäsityö, muistelukset ja saamelaiskulttuuri ylipäättään ajatellaan yhteiseksi omaisuudeksi, joten niitä ei voi suojata samalla tavalla kuin muuta omaisuutta. Siksi kuvitellaan yleisesti, että kaikki voivat hakea taiteellista inspiraatiota saamelaiskulttuurista, mikä on aiheuttanut sen, että eniten saamelaiskulttuurilla tienaat ovat kaukana saamen kansasta tai saamelaisista yritystoimijoista. Yksi monista esimerkeistä on tanskalainen yritys "be Christensen". Yritys on patentoinut Tanskassa Samer-nimisen kokoelman, joka tuottaa ja myy saamelaisia tinalankakäsikoruja ilman saamelaisyhteisön hyväksyntää tai minkäänlaista korvausta. Toinen esimerkki on ruotsalainen vaatesuunnittelija Gudrun Sjödén, joka julkaisi vuonna 2013 saamelaisuudesta inspiraationsa saaneen joulukokoelman. Hän myi mallistoa omista liikkeissään ympäri maailmaa, kuten myös Pohjoismaissa, USA:ssa, Saksassa ja Englannissa, ilman minkäänlaista hyötyä saamelaisyhteisölle.

Kansainvälinen saamelaiselokuvainstituutti (ISFI) on raportoinut, että yhä useammat kysyvät saamelaiselokuvia. Näin on käynyt erityisesti elokuvantekijä Amanda Kernellin elokuvan "Sámevarra" menestymisen jälkeen. Monet kansainväliset ja pohjoismaiset tuotantoyritykset ovat ottaneet yhteyttä ja ovat ilmaisseet kiinnostuksensa saamelaisarinoihin ja -elokuvantekijöihin. ISFI:n näkemyksen mukaan saamelaiselle ammattiosaamiselle ja saamelaisrahoitukselle on selkeä tarve, jotta tähän suureen kiinnostukseen voidaan vastata ja tätä kautta vahvistaa saamelaisten omaa omistajuutta kertomuksiin. ISFI julkaisi vastikään Pathfinder-nimisen välineen, joka on ohjenuora vastuulliseen elokuvantuotantoon silloin, kun halutaan tuoda esiin saamelaiskulttuuria ja -tarinoita. Ajatushautomo tukee ISFI:n säännöstöä. Vain me itse voimme hallinnoida aitoja saamelaisarinoita, ja mikäli muut käyttävät niitä, se tulee tehdä yhdessä saamelaisyhteisön kanssa. Näkemyksemme mukaan myös kansallisten elokuvantekijäjärjestelmien tulisi noudattaa Pathfinderin ohjenuoraa.

Kulttuuriperintömme väärinkäytöt ja kulttuurinen appropriaatio vahvistavat stereotyyppioita saamelaisista ja heikentävät saamelaista tavaramerkkiä maailmanlaajuisesti. Ajatushautomo näkee, että saamelaisen yhteisen kulttuuriomaisuuden suojelemista tulee painottaa poliittisesti sekä Pohjoismaissa että Saamenmaalla. Lisäksi tilanne täytyy luoda siten, että sekä poliittinen ja saamelainen siviiliyhteisö pääsevät osallistumaan prosesseihin. Tärkeä toimenpide kulttuurisen omaisuuden omistajuuden vahvistamisessa, on asettaa yleissaamelainen elin, joka voi seurata väärinkäytöstapauksia ja opastaa ulkopuolisia kulttuurisensitiivisyydessä saamelaiskulttuurin suhteen, mikä myös auttaa saamelaisyhteisön vahvistamista.

Tässä yhteydessä on myös tärkeää luoda Saamelaisista tavaramerkkiä varten strategia, jonka eteen ei tällä hetkellä työskennellä strategisesti eikä hollistisesti yli rajojen. Saamelaiskulttuurilla on suuri arvo, ja on tarpeen saada se hyödyttämään saamelaisyhteiskuntaa ja saamelaiskulttuurialan toimijoita. Ajatushautomo uskoo, että puutteellinen, kokonaisvaltainen panostus pan-saamelaismarkkinoilla voi vaikuttaa kovasti sekä markkinasaavutettavuuteen, innovaatioihin ja yritystoiminnan kehittämiseen Saamenmaalla.

Ajatushautomo toivoo, että Saamelaiskäräjät pohtisivat yhdessä, miten saamelaiskentän rajat ylittävää ja kansainvälistä markkinapotentiaalia voidaan kehittää strategisesti ja kestävästi, painottaen erityisesti mahdollisuutta perustaa yhteinen saamelaisyksikkö vientiä ja kansainvälistymistä varten. Tämä voitaisiin tehdä saman tapaisesti kuin yksiköt, jotka ovat mukana Pohjoismaiden kansainvälistymisohjelmissä (Music Norway/Sweden/Finland, Office for Contemporary Art, Frame ja saman kaltaiset). Vientitoimiston tehtävänä olisi koordinoida ja virkistää vientiä ja saamelaismarkkinoiden kehityksen edistämistä maailmanlaajuisessa ja arktisten alkuperäiskansojen näkökulmasta. Vientitoimiston selvityksessä tulee myös tarkkailla ja tunnistaa saamelaisfestivaalien osaaminen ja rooli saamelaistaiteen ja -kulttuurin välittämisessä kansainvälisille markkinoille.

4. TUKIJÄRJESTELMÄT JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Pohjoismaissa taiteellisella vapaudella ja sananvapaudella on perustuslaillinen suoja. Samaten Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja YK:n sopimuksessa siviili- ja poliittisista oikeuksista. Se että taide on ja pysyy vapaana, on Pohjoismaiden peruseriaate, jonka pohjalle vaikuttamisvälineet ja politiikka rakentuvat. Tämä toteutuu muun muassa helpottamalla alan itsemääräämisoikeutta, osallistamalla politiikan rakentamiseen, tekemällä vertaisarviointeja ja erityisesti pitämällä etäisyyttä politiikkaan ja tukijärjestelmiin. Ajatushautomon työskentelyssä on ollut arvokasta keskustella siitä, onko saamelaisaiteiden vapaata ja kuinka paljon alalla koetaan todellista itsemääräämistä ja osallistumista kansalliseen politiikkaan ja vaikuttamisvälineiden kehittämiseen.

Tällä hetkellä kulttuuripolitiikkaa ja vaikutusvälineitä sovelletaan kansallisilla aloilla ja kansallisvaltioiden rajojen sisäpuolella. Enemmistö odottaa, että tällaisella politiikalla voidaan tukea myös saamelaiskenttää, vaikka politiikka onkin luotu ilman saamelaisten todellista vaikuttamista ja todellista tietotaitoa sen suhteen, miten saamelaiskenttää työskentelee ja toimii. Lisäksi Saamelaiskäräjien välillä on suhteellisen vähän yhteistyötä, joka tukisi heidän kulttuuripoliittisia strategioitaan ja vaikuttamisvälineitä. Tämä ei heijastele sitä, miten Kulttuuri-Sápmi harjoittaa ja toimii yhtenä alana, joten saamelaiskulttuuripolitiikkaa ei kehitetä tällä hetkellä alan omilla ehdoilla ja saamelaiskäytäntöiden mukaisesti. Puutteellinen politiikka ja vaikuttamisvälineiden koordinointi vaikuttavat saamelaiskulttuurielinkeinon kaikkiin osa-alueisiin. Lisäksi puutteet osaamisessa lisäävät eroja saamelaisaiteilijoiden, kulttuurialan toimijoiden ja kulttuuri-instituutioiden välillä, koska heille annetaan hyvin erilaiset mahdollisuudet ja työskentelyolot neljässä kansallisvaltiossa.

“Mielestäni taiteellinen vapaus on alkuperäiskansojen kontekstissa myös itsemääräämisoikeutta. Tämä tarkoittaa sitä, että alkuperäiskansojen taiteilijoiden tulisi myös saada nauttia taiteellista vapautta ja kehittyä oman kulttuurinsa ehdoilla.”

SILJÁ SOMBY, ELOKUVANTEKIJÄ JA SAAMELAISKÄRÄJIEN NEUVONANTAJA

Norjanpuolen Saamelaiskäräjät julkaisi marraskuussa 2020 raportin ”Vaikuttamisvälineet – Saamelaisaiteiden ja -kulttuuri”. Raportin tarkoituksena oli antaa kuva tämänhetkisestä saamelaisalan rahoituksesta Pohjoismaissa. Raportissa todetaan

muun muassa, että tällä hetkellä ei löydy yleiskuvaa saamelaisaiteiden ja -kulttuurin rahoituksesta Pohjoismaissa, koska kansalliset ja pohjoismaiset tukijärjestelmät eivät raportoi kuinka paljon avustuksia menee saamelaisiin tarkoituksiin. Mikäli katsoo Saamelaiskäräjien vuoden 2021 kulttuuri-budjetteja, jotka sisältävät avustukset koko saamelaiskentälle (myös kulttuuri-instituutioille) kansallisarajojen sisällä, voi nopeasti havaita suuria eroja Saamenmaalla:

Norjan Saamelaiskäräjät	145 000 000 NOK
Ruotsin Saamelaiskäräjät	17 878 000 SEK
Suomen Saamelaiskäräjät	179 000 EURO

Ajatushautomo toteaa, että Norjanpuolen saamelaiskentällä on vahvempi ekonominen tilanne kuin muualla. Tämä on aiheuttanut myös sen, että Norjanpuolen saamelaisalueella on enemmän näyttelijöitä, areenoita, festivaaleja ja instituutioita. Tämä täytyy nähdä Saamelaiskäräjien erisuuruisten kulttuuribudjettien yhteydessä. Tämä tuo selkeästi esiin yleissaamelaisten rahoitusjärjestelmien tärkeyden.

Ajatushautomo kokee, että suurin osa saamelaisaiteiden ja -kulttuurin rahoitusmahdollisuuksista tulee saamelaisinstanssien ulkopuolelta, mikä antaa kansallisille politiikan välineille suuren päätöksenteko- ja määrittelyvoiman. Kansallisten vaikutusvälineiden suhteen vaaditaan ja odotetaan, että saamelaisala täyttää vaatimukset ja odotukset kansallisesti määriteltävien relevanssi- ja laatutavoitteiden saavuttamiseksi. Kansallisten odotusten ja määritelmien edessä monet saamelaisaiteilijat kokevat, että heidän täytyy tehdä kompromisseja ja mukautua pohjoismaisessa ja länsimaisessa vallitsevaan genre- ja ilmaisumääritelmien lähestymistapoihin. Poikkiteieteellisiin, kokonaisvaltaisiin ja ei-hierarkkisiin periaatteisiin perustuvilla saamelaisaiteiden käytänteillä voi olla vaikeuksia sopeutua kansallisiin hallintorakenteisiin.

Taiteen alalle on ominaista selkeät ja määrittävät valtarakenteet, jotka antavat etusijan enemmistön kokemuksille ja tarpeille. Yksi selkeimmistä ja toiminnallisimmista seurauksista on laadun käsitteen käyttö ja hallinnointi taiteessa. Laadun käsite on jokaisessa neljässä kansallisvaltiossa taidehallinnoinnin ohjenuora ja väistämätön kulttuuripoliittinen linjaus. Käsite on kuitenkin vähäisessä määrin keskusteluiden ja analyysien aiheena ja sitä käytetään suureksi osaksi kontekstin ulkopuolella ilman lisäselvityksiä. Konseptin intuitiivinen ja ymmärretty kokemus on siis lähtökohta sille, että tai-

teessa voidaan määritellä hyvää ja pahaa. Mikä siis vaikuttaa intuitiiviseen käsityksemme laadusta? On syytä uskoa, että ammatillinen ja sosiaalinen säännöstö, ammatillinen perinne ja tunnustuksen kokemus (asiantuntijalausunnat) ovat hallitsevana lähtökohtana, joka sisäistetään pitkän ajan kuluessa ja on luonteeltaan itseään vahvistavaa. Tällaisessa itseviittauskäsityksessä saamelaiden kaltaisilla poikkiteieteellisillä ja kokonaisvaltaisilla taidekäytännöillä voi olla vaikeuksia saavuttaa asemaa, tunnustusta ja merkityksellisyyttä. Taiteen laatukäsitys on nykyään ilmeinen voimatekijä ja ohjaava lähtökohhta taiteen ymmärtämiselle, arvioimiselle ja rahoittamiselle. Laaja julkinen taidekeskustelu konseptin vaikutuksista ja sisällöstä on siksi tarpeen, että voidaan luoda entistä tasa-arvoisempia lähtökohtia taiteelliselle toiminnalle, vapaudelle ja näkyvyydelle Saamenmaassa.

“...taiteellista vapautta rajoittavat Suomessa taidemaailman rakenteet. Meidän taiteilijamme eivät pysty täysin valitsemaan omaa näkökulmaansa ja edellytyksiään, sillä saadakseen kansallisen tason rahoitusta, omaa työskentelyään tulee kehittää tietyllä tapaa länsimaiseen ajattelutapaan pohjautuen. Jos taiteilija rakentaa lähestymistapansa kokonaan alkuperäiskansa-ajattelutavalle, vaarana on, että ei saa rahoitusta.”

PIRITA NÄKKÄLÄJÄRVI, SUOMEN PUOLEN
SAAMELAISKÄRÄJIEN KULTTUURILAUTAKUNNAN
PUHEENJOHTAJA

Samoihin haasteisiin voi kohdata vertaisarvioituissa tukijärjestelmissä, jotka ovat tällä hetkellä pääasiallinen rahoituslähde vapaalla taidealalla. Valtakunnallisissa käsittely-yksiköissä ja arviointilautakunnissa on harvoin edustusta saamelaidistaiteista, eikä niillä siksi useinkaan ole tarvittavaa tietoa saamelaidistaiteen käytännöistä, yhteiskunnallisesta keskustelusta ja perinteistä. Ilman saamelaisen todellisuuden ymmärrystä, relevanssin ja laadun arvioinnin perusta heikkenee. Tämän seurauksena saamelaisprojektit arvioidaan monimuotoisuusdiskurssissa, eikä autonomisina, relevantteina ja laadullisesti korkeatasoisina taideprojekteina.

Ajatushautomon jäsenet kokevat tästä syystä, että saamelaisala suosii saamelaiden omia tukijärjestelmiä kansallisten järjestelmien sijaan. Tämä johtuu siitä, että saamelaisissa tukijärjestelmissä kulttuurinen ymmärrys, keskeinen ammatillinen osaaminen ja tietotaito saamelaisyhteiskunnan elämästä kohtaavat. Tämä helpottaa hakuprosessia, sillä oman elämäntavan ja näkökulman perusedellytyksiä ei tarvitse selitellä samassa määrin. Saamenkieliset tukijärjestelmät mahdollistavat myös saamelaidistaiteilijoille nyanssien, todellisuuden mielikuvien ja erityispiirteiden ilmaisun, joille ei ole täydellisiä vastineita kansallisilla kielillä. Saamenkielisillä tai-

teilijoilla taiteen käytännöt ja kieli ovat useasti tiiviisti ja väistämättä kietoutuneet toisiinsa ja ne ovat riippuvaisia toisistaan.

Tällä hetkellä ei ole tutkimuksia tai tilastoja, jotka voisivat vastata siihen saavuttavatko kansalliset vaikuttamisen välineet saamelaiskentän riittävän hyvin, mikä on alan oma kehittämisen lähtökohhta, tai siihen miten saamelaiskentän kiertokulkua tulisi parhaiten edistää. Tämän vuoksi Ajatushautomo uskoo, että strateginen ja pitkäjänteinen tiedon ja datan kerääminen on olennaista saamelaidistaiteenalan tietopohjaisen ja systemaattisen kehittämisen kannalta.

Ajatushautomo uskoo myös, että niin kansallisten kuin saamelaiden viranomaisten tulee katsoa miten Kanadan taideneuvosto (CCA) on viime vuosina työskennellyt määrätietoisesti alkuperäiskansojen taiteenalan vahvistamisen eteen. CCA on muun muassa perustanut erillisen alkuperäiskansojen osaston ja osoittanut merkittäviä varoja alkuperäiskansojen taiteen kehittämiseen, tuotantoon ja välittämiseen. He ovat myös vastikään käynnistäneet laajan vertaisarviointihankkeen alkuperäiskansojen näkökulmasta. Hankkeessa saadaan tietoja Australiasta, Aotearosta (Uusi-Seelanti) ja Skandinaviasta. He ovat luoneet ohjelmia, jotka edistävät yhteistyötä, vaihtoa, tuotantoa ja liikkuvuutta omien ja muiden alkuperäiskansojen välillä kansainvälisesti ja arktisella alueella. CCA on myös toteuttanut strategisissa asiakirjoissaan alkuperäiskansojen perustunnustuksen (<https://canadacouncil.ca/spotlight/2021/04/2021-26-strategic-plan>) ja toimii strategisesti vahvistaakseen ja varmistaakseen alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeutta ja taiteellista vapautta.

Ajatushautomo haluaa Saamelaiskäräjien tunnustavan saamelaiskentän rajat ylittävän luonteen ja perustavan yhteistyöryhmän, joka pyrkii vahvistamaan saamelaiskenttää yhtenä alana, jolla on kulttuuripoliittinen itsemääräämisoikeus. Konkreettisella tasolla Ajatushautomo näkee tarpeen yhteiselle saamelaiselle kulttuuripoliittiselle raportille. Raportin tulee vastata siihen, miten nykyiset tukijärjestelmät vaikuttavat saamelaiskenttään ja miten kansallisten instrumenttien ja rahoitusjärjestelmien hallinnoinnoissa voidaan parhaalla mahdollisella tavalla turvata myös saamelaidistaiteen erityistarpeet ja itsemääräämisoikeus.

Yleissaamelaisen yhteistyöryhmän tulisi myös pohtia miten voidaan edistää saamelaiskentän ja kansainvälisen markkinapotentialin kehittämistä. Erityisesti tulisi selvittää mahdollisuuksia perustaa yhteinen saamelainen vienti- ja kansainvälistymisyksikkö samaan tapaan kuin yksiköt, jotka ovat osana Norwegian Arts Abroad (Music Norway/ Office for Contemporary Art, NORLA, Norwegian

Crafts). Vientitoimiston tehtävänä olisi koordinoi-
da ja kannustaa vientiä ja saamelaismarkkinoiden
kehitystä Saamenmaalla ja kansainvälisesti sekä
johtaa lisääntyneeseen liikkuvuuteen ja yhteistyön
kehittämiseen maailmanlaajuisesti ja arktisten alku-
peräiskansojen näkökulmasta.

Ajatushautomo näkee tärkeäksi myös perustaa yh-
teisen yleissaamelaisen tukijärjestelmän, joka osal-
taan antaisi saamelaiskentälle yhtäläiset edellytyk-
set kehittyä ja varmistaa yhteistyön ja liikkuvuuden
lisäämisen saamelaisalueella.

*”ISFI:n näkökulmasta taiteellista vapaut-
ta on saada sama tila ja taloudellinen tuki
kuin kaikki muutkin. Taistelemme jatkuvasti
paremman taloudellisen tuen puolesta voi-
daksemme tukea paremmin saamelaisia
ja muiden alkuperäiskansojen elokuvan-
tekijöitä. Tärkeää on myös se, että ISFI on
saamelaisten omistama organisaatio, em-
mekä siinä mielessä ole osa mitään nor-
jalaista järjestelmää. Teemme päätöksemme
itsenäisesti. Jokainen saamelainen elokuva
edustaa siis vapaata saamelaista taiteellista
ääntä, mikä on mielestäni ratkaisevan tär-
keää missä tahansa yhteiskunnassa, erity-
isesti Saamenmaalla, jossa meillä ei ole it-
senäistä saamelaismediaa (NRK Sápmi, SVT
Sápmi, YLE Sápmi, Ávvir eivät ole saamelais-
ten omistamia organisaatioita.)*

*On myös tärkeää, että organisaatiomme
on itsenäinen ja että meitä eivät sido Nor-
jan säädökset, jotka rajoittavat vapauttam-
me. Olemme taistelleet ja saavuttaneet
itsenäisen aseman (emme ole Norjan elo-
kuväsäännösten alaisia, kuten kaikki Nor-
jan elokuvainstituutiot, koska se rajoittaisi
ja kaventaisi vaikutuskenttäämme). Voimme
jakaa apurahojamme saamelaisille elokuvi-
en tekijöille koko Saamenmaalla, emmekä
rajoitu ainoastaan Norjaan. Voimme tukea
myös muita alkuperäiskansojen yhteis-
tuotantoja maailmanlaajuisesti ja tuemme
yhteistyötä arktisten alkuperäiskansojen elo-
kuvantekijöiden kanssa Venäjällä, Grönlan-
nissa, Kanadassa ja Alaskassa.*

*Meille nämä ovat tärkeimpiä perusedelly-
tyksiä, jotka tukevat taiteellista vapautta
saamelaisella ja alkuperäiskansojen eloku-
va-alalla.”*

ÁNNE LAJLA UTSI, KANSAINVÄLISEN SAAMELAI-
SELOKUVAINSTITUUTIN JOHTAJA (ISFI)

5. YHTEENVETO

Kiinnostus ja kysyntä saamelaistaidetta ja -kult-
tuuria kohtaan on lisääntynyt maailmanlaajuisesti.
Ala ei pysty vastaamaan suureen kysyntään saa-
melaisyhteisöä ja kulttuurialan toimijoita hyö-
dyttävällä tavalla. Lisäksi tarvitaan infrastruktuurin
vahvistamista ja saamelaisia rahoitusjärjestelmiä.

Ajatushautomo uskoo, että Kulttuurisaamen tai-
teellinen vapaus ja itsemääräämisoikeus ovat
tällä hetkellä hyvin herkässä tilassa. Kansallinen
kulttuuripolitiikka on nykyään sopeutettu enim-
mäkseen kansallisten alojen sisällä ja niitä varten.
Samalla suunnitelmien odotetaan myös kohtaavan
ja virkistävän saamelaiskenttää. Kansallisten in-
strumenttien erilainen organisointi aiheuttaa myös
saamelaistaiteen ja -kulttuurialan toimijoiden välille
eroja neljässä kansallisvaltiossa.

Saamelaisten luovien alojen markkinakehitys koh-
taa suuria rajaesteitä ja kulttuuripolitiikan isoihin
eroihin liittyviä haasteita. Tästä syystä Ajatushauto-
mo uskoo, että on tarve tunnistaa ja edistää saa-
melastaiteen ja -kulttuurin rajat ylittävää toimintaa.

Taiteellinen vapaus on Saamenmaalla sidok-
sissa saamelaisten itsemääräämisoikeuteen al-
kuperäiskansana. Meillä on oikeus päättää itse
luovista aloistamme. Saamelaistaiteilijoiden ja -kult-
tuurialan toimijoiden tulee saada omilla ehdoillaan
vapaasti luoda, välittää ja harjoittaa luovaa alaa.
Tämän raportin päätavoite on vahvistaa saamelais-
ten itsemääräämisoikeutta ja taiteellista vapautta
saamelaistaiteen ja -kulttuurin alalla.

Ajatushautomo kiittää

Kiitos paljon, paljon kiitoksia

Saamen maat, esivanhemmat, rakas kansa, saamelaiskulttuurialan toimijat, taiteilijat, käsityöntekijät, kaikki jotka ovat työskennelleet saamelaisen kulttuurielämän ja tulevien sukupolvien eteen.

Jumalan siunausta saamelaiselle kulttuurielämälle ja saamelaistaiteelle.

Eläköön saamelaistaide! Eläköön saamelaiskulttuuri! Eläköön saamen kansa ja eläköön Saamenmaa!

LIITTEET: KONKREETTISET ESITYKSET

1. Saamelaiskäräjät nimeää yhteistyöryhmän, jonka tavoitteena on vahvistaa Kulttuurisaamea yhtenäisenä kulttuuripoliittisena alana yli valtioiden rajojen.

Yhteistyöelimen konkreettiset tehtävät:

- Tunnistaa saamelaiskenttä rajat ylittäväksi kentäksi: Me saamelaiset olemme yksi kansa, eikä valtioiden rajojen tule rikkoa yhtenäisyyttämme.
- Aloittaa yleissaamelainen kulttuuriraportointi, jossa kartoitetaan saamelaistaiteen ja -kulttuurin asemaa ja lähtökohtia. Kulttuuriraportti vastaa siihen, miten nykyiset tukijärjestelmät vastaavat saamelaiskenttää ja miten ala tulisi organisoida voidakseen tukea saamelaiskentän edellytyksiä.
- Pyrkii vuoropuheluun kansallisten apurahajärjestelmien kanssa lisätäkseen ymmärrystä ja helpottaakseen rajat ylittävää alaa.
- Arvioida saamelaistaiteen ja -kulttuurin tämänhetkistä rahoitusta Pohjoismaissa ja Venäjällä ja ehdottaa uutta rahoitusmallia, joka tunnistaa saamelaiskentän rajat ylittävän luonteen ja varmistaa saamelaisten itsemääräämisoikeuden.
- Laatia konkreettinen suunnitelma saamelaistaiteen ja -kulttuurin osaamisen lisäämiseksi.
- Kehittää uusi strategia saamelaistaiteen ja kulttuurialan toimijoiden markkinamahdollisuuksien helpottamiseksi, mukaan lukien yhteisen saamelaisen vientitoimiston perustaminen.
- Koordinoida työtä saamelaisten kulttuuri-instituutioiden kanssa ja mahdollistaa niiden työskentely koko Saamenmaan alueella

Kuka: Suomen, Norjan ja Ruotsin Saamelaiskäräjät

2. Saamelaisen kulttuuripoliitiikan yhteistyön pohjoismainen rahoitus.

Tällä hetkellä kulttuuripoliittisten strategioiden kehittämistä ja koordinoitua rahoitetaan ainoastaan kansallisten rajojen sisällä, mikä tekee rajat ylittävistä kulttuuripoliittisesta yhteistyöstä haasteellista sekä Saamelaiskäräjien että yleissaamelaisen järjestöjen ja instituutioiden kannalta.

Ajatushautomo uskoo, että tarvitsemme kohdennettua pohjoismaista aloitetta, jossa järjestetään strategisesti pitkäjänteistä koordinoitua yli rajojen. Rajat ylittävä yleissaamelainen kulttuuripoliittikka on avainasemassa Kulttuurisaamen potentiaalin vapauttamisessa.

Kohdennettu pohjoismainen rahoitus kulttuuripoliittiseen yhteistyöhön ja rajat ylittävään koordinoituihin Saamenmaalla; Suomessa, Ruotsissa, Venäjällä ja Norjassa.

Kuka: Pohjoismaiden ministerineuvosto, Pohjoismaiden kulttuuriministeriöt

3. Perustetaan saamelaistaiteen ja kulttuurin alalle yleissaamelainen tukijärjestelmä.

Ajatushautomo näkee suuren tarpeen perustaa yhteinen saamelaistukijärjestelmä, joka tuntee saamelaisalan, yhteiskunnan ja kielet ja voi sitä kautta tukea alaa sen omilla ehdoilla. Perustaminen auttaisi myös tasoittamaan alan eroja ja antamaan kaikille saamelaistaiteen ja kulttuurialan toimijoille yhtäläiset mahdollisuudet hakea tukea. Tämä auttaa vahvistamaan alan itsemääräämisoikeutta ja siten myös saamelaistaiteen vapautta.

Kuka: Saamelaiskäräjät, muut saamelaistukijärjestelmät ja kansalliset kulttuuriviranomaiset, Ruotsin kulttuurineuvosto, Taike, Norjan kulttuurineuvosto

4. Rajat ylittävä soveltaminen institutionaalisella kentällä.

Ajatushautomo näkee saamelaisten kulttuuri-instituutioiden strategian koordinoinnin tärkeänä, jotta voidaan paremmin soveltaa niin, että kulttuuri-instituutiot voivat toimia ja tehdä strategista yhteistyötä Saamenmaassa yli rajojen. Saamelaiset kulttuuri-instituutiot toimivat tällä hetkellä rajojen yli, mutta määrättyillä toimeksiannoilla vain kansallisten rajojen sisäpuolella, mikä rajoittaa niiden toimintaa koko saamelaistaiteen ja -kulttuurin alalla. On myös järjestettävä siten, että kansalliset kulttuuri-instituutiot työssään saamelaisten kanssa ja heitä varten, voivat toimia strategisesti yli rajojen koko Saamenmaalla. Kulttuuri-instituutioiden rajat ylittävä toiminta vahvistaa vaikutusaluetta ja taloutta koko toimialalla.

Kuka: Saamelaiskäräjät, kansalliset kulttuuriviranomaiset, Ruotsin kulttuurineuvosto, Taike, Norjan kulttuurineuvosto.

5. Kansallisissa tukijärjestelmissä tulee tunnustaa ja tukea koko saamelaistaiteen ja -kulttuurin alaa.

Saamelaisten omien vahvojen tukijärjestelmien lisäksi kansallisten tukijärjestelmien tulisi tunnustaa saamelaiskentän rajat ylittävä luonne hakujärjestelmissään ja mahdollistaa taiteellinen yhteistyö rajojen yli Saamenmaalla. Lisäksi tulee suunnitella erilaisia tukijärjestelmiä, jotka motivoivat lisäämään yhteistyötä, tuotantoa ja liikkuvuutta rajojen yli.

Kansallisissa tukijärjestelmissä tarvitaan vahvis-

tettua saamelaista vertaisarviointia, jolla on todellinen vaikutusvalta vs. pelkkä edustus.

Ajatushautomo ehdottaa, että eri kansalliset tukijärjestelmät tekevät yhteistyötä Saamelaiskäräjien kanssa varmistaakseen aidon osallistumisen ja saamelaiskentän tarpeita ja todellisuutta kuvaavien arviointikäytäntöjen edistämisen.

Kuka: Kansalliset kulttuuriviranomaiset, Ruotsin kulttuurineuvosto, Taike, Norjan kulttuurineuvosto.

6. Tietovajeiden täyttäminen.

Saamelaista taide- ja kulttuurialaa tutkitaan tällä hetkellä vähän, mikä vaikuttaa mahdollisuuksiin soveltaa alalla kulttuuripolitiikan välineitä. Kansallisten instituutioiden, Pohjoismaiden ministerineuvoston ja Saamelaiskäräjien tulisi yhdessä kehittää pitkän aikavälin strategiaa osaamisen kehittämiseksi.

Erityisosaamista vaativat:

- Kuinka suuri rahoitustarve on Kulttuurisaamalla, mukaan lukien instituutiotaso
- Miten saamelaistaidetta ja -kulttuuria rahoitetaan tällä hetkellä
- Mitkä ovat saamelaisen taide- ja kulttuurialan tukemisen edellytykset
- Miten nykyinen kansallinen arviointikäytäntö rikkoo saamelaisalan tarpeita ja todellisuutta?
- Kuka hyötyy eniten saamelaiskulttuurista tällä hetkellä?

Kuka: Saamelaiskäräjät, kansalliset kulttuuriviranomaiset, Ruotsin kulttuurineuvosto, Taike, Norjan kulttuurineuvosto, Pohjoismaiden ministerineuvosto.

7. Kansallisten instituutioiden vastualueet.

Ajatushautomo uskoo, että myös kansallisilla instituutioilla on vastuu saamelaisten itsemääräämisoikeuden vahvistamisessa. Tämä tarkoittaa strategista ja ekonomista priorisointia sisäisesti saamelaisen tietotaidon, yhteistyön ja verkostojen hankintaan, mikä mahdollistaa instituutioiden tukemisen omista lähtökohdistaan. Instituutioiden tulee myös pyrkiä lisäämään ammatillista tietämystä saamelaiskentästä harjoittelijaohjelmien ja muiden vastaavien ohjelmien avulla.

Ajatushautomo pyytää kansallisia instituutioita hakemaan inspiraatiota OCA:sta ja Norwegian Craftista, jotka ovat molemmat tunnustaneet rajat ylittävän saamelaiskentän ja ottaneet vastuun tiedon ja todellisen osallistumisen hakemisesta saamelaisyhteisöltä.

Kuka: Kansalliset instituutiot

8. Enemmän ammatillista osaamista saamelaisalalla.

Kiinnostus saamelaistaidetta ja -kulttuuria kohtaan on kansainvälisesti ja kansallisesti kasvavaa, mutta ala tarvitsee lisää saamelaistaitteen osaajia pystyäkseen vastaamaan kiinnostukseen omista lähtökohdistaan. Ajatushautomo kehottaa sekä saamelaisia että kansallisia oppilaitoksia ja muita instituutioita edistämään saamelaisalan itsemääräämistä omien kertomustemme, ilmaisujen ja näkökulmien välittämällä.

Kuka: Saamelaisoppilaitokset
Kansalliset instituutiot

9. Kansalliset elokuvajärjestelmät noudattavat "Pathfinderiä".

ISFI lanseerasi vastikään työkalun nimeltään Pathfinder, joka toimii ohjenuorana elokuvatuotantoon, kun halutaan sisällyttää projektiin saamelaiskulttuuria tai -tarinoita. Ajatushautomo tukee ISFI:n työtä ja näkee, että kaikissa elokuvatuotantoa rahoitavissa kansallisissa tukijärjestelmissä tulisi noudattaa "Pathfinderissä" kuvattuja ohjeita. Saamelaisen ohjeistuksen toteuttaminen kansallisissa ohjelmissa edesauttaa saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Kuka: Kansalliset elokuvatukijärjestelmät

10. Poliittinen priorisointi saamelaisten yhteisen kulttuuriomaisuuden suojelemiseksi.

Saamelaisten yhteistä kulttuurillista omaisuutta ei voi tällä hetkellä suojella länsimaisilla suojelumekanismeilla, mikä on suuri haaste saamelaisille kulttuurielinkeinoille ja saamelaisyhteisölle. Ajatushautomo haluaa, että saamelaiset ja pohjoismaiset poliittiset viranomaiset priorisoivat saamelaisen kulttuuriperinnön suojelemista, jonka tavoitteena tulisi olla saamelaisyhteiskunnan kestävän taloudellisen kehityksen ja saamelaisbrändin vahvistaminen. Näitä prosesseja ei voida toteuttaa ilman saamelaisten itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja vuoropuhelua saamelaisyhteisön kanssa.

- Yleissaamelaisen elimen perustaminen aineettoman kulttuurin ja kulttuuriperinnön suojelemiseksi

Kuka: Saamelaiset ja pohjoismaiset viranomaiset